

ნათელა დანგაძე

გენდერი თურქეთში 21-ე საუკუნის დასაწყისში

თურქეთში რესპუბლიკის დამყარების შემდეგ (1923 წ.) გატარდა მთელი რიგი რეფორმები ქვეყნის მოდერნიზაციისა და სეკულარიზაციის სფეროში. ამ რეფორმებიდან გამოვყოფთ კანონს ქალისა და მამაკაცის თანასწორობის შესახებ. გარდა ამისა, გატარდა ე.წ. ტანსაცმლის რეფორმა, რომლის მიხედვითაც ღვთისმსახურების გარდა ყველას აეკრძალა ჩაღმისა და ჯუბის ტარება.

ქალთა ნაწილი ურბანული ცხოვრების კვალდაკვალ იწყებს თანამედროვე სტილის ტანსაცმლის ტარებას, მაშინ როცა მეორე ნაწილი აგრძელებს ტრადიციული ტანსაცმლის ხმარებას. უნდა აღინიშნოს, რომ პირველი რესპუბლიკის წლებში ქალის ჩაცმულობის შესახებ არასდროს არანაირი კანონი არ მიუღიათ (ნ. დანგაძე, 2009, გვ. 60). პირველი მცდელობა თურქეთში თავსაბურავის ხმარების რეგულირებისა შეიმჩნევა 1970-იან წლებში, როდესაც სამოქალაქო მოსამსახურეთა და იურისტთა ნაწილმა უარი განაცხადა თავსაბურავის ტარებაზე.

1980-იან წლებში დაიწყო დებატები თავსაბურავთან დაკავშირებით, რაც ითვალისწინებდა "türban"-ის (თავსაბურავი, რომელიც მთლიანად ფარავს ქალის სახეს) ტარებას საჯარო დაწესებულებებში, და განსაკუთრებით კი უნივერსიტეტებში. 1982 წელს ახლადდაარსებულმა უმაღლესი განათლების საბჭომ (YÖK) შეიტანა კანონი, რომელიც მოითხოვდა უნივერსიტეტში "თანამედროვე" ტანსაცმლის ტარებას. 1982 წლის კონსტიტუციით დაწყებით და საშუალო სკოლაში შემოიღეს რელიგიის, კულტურისა და ეთიკის გაკვეთილების სავალდებულო სწავლება, რაც სახელმწიფო დაწესებულებების მხრივ ერთი რელიგიური სექტის - სუნიზმის პოპულარიზაციას უწყობდა ხელს. ამით ილახებოდა მოქალაქეთა რელიგიურ თავისუფლებათა და საერო პრინციპი (Türkiye Tarihi 5, Bügünkü Türkiye, 1980-1995, 2000, 93).

ისლამისტი სტუდენტები, რომელთა დიდ ნაწილს ქალები წარმოადგენდნენ, გამოვიდნენ ამ აკრძალვის წინააღმდეგ. დედასამშობლოს პარტიამ (ნავატან არტისი) შეიმუშავა კანონი, რომლის მიხედვითაც ქალებს უფლება ეძლეოდათ თავსაბურავის ტარებაზე. პრეზიდენტმა ევრენმა ეს კანონი განსახილველად გადასცა კონსტიტუციურ სასამართლოს, რომელმაც იგი არაკონსტიტუციურად ცნო. ბოლოს 1989 წლის დეკემბერში მიიღეს გადაწყვეტილება ამ აკრძალვის გაუქმებაზე. უნივერსიტეტების რექტორებს დაევალიათ გადაეწყვიტათ თავიანთი შეხედულებების მიხედვით თავსაბურავის ხმარების რეგულაცია (ა. ზეკორი, 2005, გვ. 215; ე. ზიურჰერი, 1998, გვ. 304).

თავსაბურავის თემამ უკვე პოლიტიკური ხასიათი შეიძინა 1990-იანი წლებიდან. თავსაბურავიანი ქალები თავს დიკრიმინირებულად თვლიან სხვადასხვა სფეროში: ბარლამენტი, სამხედრო, სასამართლო და სხვ. რამდენიმემ უარიც კი განაცხადა სახელმწიფო საავადმყოფოში მუშაობაზე (ე. იოზდაღა, 1998, გვ. 35).

2002 წელს თურქეთში ხელისუფლებაში მოვიდა ისლამური ორიენტაციის სამარსულიანობისა და აღორძინების პარტია (AKP). მმართველმა პარტიამ მოსვლისთანავე სცადა შეეტანა ცვლილები კონსტიტუციაში თავსაბურავის ხმარებასთან დაკავშირებით. ამ შესწორებების მიხედვით 2008 წლიდან ნებადართული გახდებოდა თავსაბურავის ტარება თვით საკლასო ოთახის ჩათვლით. საკონსტიტუციო სასამართლომ არ მოიწონა წარდგენილი ცვლილებები და კოდექსი იგივე დარჩა. უნივერსიტეტების ადმინისტრაციასა და უმაღლესი განათლების საბჭოში მომხდარი პოლიტიკური ცვლილებების ფონზე, ბევრი უნივერსიტეტის კამპუსში უკვე აღარ იკრძალება თავსაბურავი (Global Pulse, June 12, 2008: 10).

2012 წელს AKP მუშაობს თავსაბურავის სახეობების დიფერენცირებაზე და ცდილობს მხოლოდ რამდენიმე მათგანი დაექვემდებაროს აკრძალვას (როგორცაა, საყოველთაოდ ცნობილი "çarşaf"-ი თავსაბურავი მთელს ტანზე და სახის "ვეილ"-ი) საჯარო დაწესებულებებში მომუშავეთა და არჩეული ოფიციალური პირებისათვის. ამ ცვლილებების განხორციელების შემდეგ ნებადართული იქნება მოდერნიზებული თავსაბურავი.

თურქეთი 2010 წლის გლობალური გენდერული ინდექსით მსოფლიოს 134 ქვეყნიდან 126-ე ადგილზეა. "ამ შედეგით სულაც არ ვარ გაკვირვებული", განაცხადა ჰულია გულბაჰარმა, ადვოკატმა და მოძრაობა ქალები კონსტიტუციური პლატფორმისთვის აქტივისტმა. მან ასევე თქვა: "მიუხედავად იმისა, რომ თურქეთში ქალებს კანონმდებლობით შეუძლიათ მონაწილეობა მიიღონ ქვეყნის პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სოციალურ ცხოვრებაში, ამ მიმართებით კანონი, როგორც საჭიროა, არ მოქმედებს". ჰულია გულბაჰარი აცხადებს, რომ ეს გასაკვირი არ არის, რადგან თვით პრემიერ-მინისტრმა რეჟეფ თაიფ ერდოღანმა Daily News@Economic Review-ს ორშაბათის სატელეფონო ინტერვიუში განაცხადა, რომ "მას არ სჯერა გენდერული თანასწორობისა" (şenerdem Erisa Dautaj, 2010: 5).

ქალთა მონაწილეობა შრომით საქმიანობაში გენდერული ინდექსის ერთ-ერთი მთავარი ინდიკატორია. ეს მაჩვენებელი ქვეყანაში მკვეთრად დაეცა ხელისუფლებაში AKP მოსვლის შემდეგ, განაცხადა ეკონომისტმა, გაზეთ "რესპუბლიკის" ანალიტიკოსმა მუსტაფა სონმეზმა. მმართველი პარტიის მიხედვით, ქალთა როლი საზოგადოებრივ ცხოვრებაში უმთავრესად გაგებულია, როგორც დიასახლისი და დედა. მათი წმიდათა წმიდა მოვალეობაა ბავშვების აღზრდა. მთავრობამ ქალებს მოუწოდა იყოლიონ სამი შვილი (şenerdem Erisa Dautaj, 2010: 6).

სუბ-ინდექსით პოლიტიკურ ცხოვრებაში ქალთა მონაწილეობის შესახებ გაიზარდა პარლამენტში მოღვაწე ქალთა რიცხვი 4% 2007 წელს, ხოლო 9% 2011 წელს. ეს ზრდა განაპირობა მშვიდობისა და დემოკრატიის პარტიის (Peace and Democracy Party, or BDP) მიერ წარდგენილ საარჩევნო სიაში უფრო მეტი ქალი დეპუტატების ჩართულობამ, განაცხადა ფინარ ილქაარაჯანმა, ქალები ქალების უფლებისათვის ჯგუფის (Women for Women's Rights) დამფუძნებელმა, Daily News ორშაბათის ინტერვიუში (şenerdem Erisa Dautaj, 2010: 7).

თურქეთის 81 დიდი ქალაქიდან მხოლოდ ერთში არის ქალი ქალაქის მერი. ქალაქის მუნიციპალიტეტებიდან 3, 225 დან მხოლოდ 18 ქალია მერი, ანუ

0,01%. მმართველი პარტიის კონსერვატიული მიდგომა ქალთა საკითხისადმი ცხადია, თუკი გადავხედავთ მათ მმართველობას: არც ერთი ქალი ხელმძღვანელი თურქეთის 81 პროვინციაში.

განათლების სუბ-ინდექსით თურქეთში ქალთა პროცენტული შეფარდება არის 34%, ხოლო მამაკაცებისა 46%. ეს შეფარდება მათულობს განათლების მაჩვენებელი საფეხურის ზრდასთან ერთად. დაწყებით სკოლებში მაღალია ქალი მასწავლებლების რაოდენობა, თითქმის 90%, ეს რიცხვი მკვეთრად ეცემა როცა ვეხებით უმაღლეს სასწავლებლებს. ქალთა უმრავლესობა ვერ ახერხებს უმაღლესი განათლების მიღებას არა მარტო სიღარიბის გამო, არამედ ქალთა დისკრიმინაციის გამო. მათი უმრავლესობა სახლებში ჰყავთ ჩაკეტილი (*şenerdem Erisa Dautaj*, 2010: 7). ამასთანავე, უნდა აღინიშნოს, ფიზიკისა და მათემატიკის მასწავლებლები, უმეტესწილად, მამაკაცები არიან.

დამოწმებული ლიტერატურა

ნ. დანგაძე, 2009 - დანგაძე ნ, ქალთა ემანსიპაციის საკითხი თურქეთის რესპუბლიკაში, *პერსპექტივა-XXI*, XI, თბ., 2009.

ე. ზიურჰერი, 1998 - Zürcher E. J, Turkey, A Modern History, I. B. Tauris Publishers, 1998, London, New York.

ე. იოზდალგა, 1998 - Özdalga, Elisabeth, The Veiling Issue, Official Secularism and Popular Islam in Modern Turkey. Richmond, England: Curzon, 1998.

ა. სეკორი, 2005 - Secor, Anna, Islamism, Democracy and the Political Production of the Headscarf Issue in Turkey. In *Geographies of Muslim Women: Gender, Religion and Space*, eds Ghazi Falah and Caroline Nagel. New York: Guilford Press, 2005, 203–225.

Global Pulse, June 12, 2008: A learning guide about the politics of the headscarf and how it is covered by different news sources prepared by GLOWE for Grades 9-12.

<http://www.Hurrietydailynews.com>, Şenerdem Erisa Dautaj, Istanbul, 10/11/2010: 12:00:00 AM, Wide gender gap in Turkey blamed on ruling-party policies.

<http://www.Today'sZaman.com>, October 12, 2012: News article about women protesting legislation prohibiting headscarf-wearing women from running for public office and working in state offices.

Türkiye Tarihi 5, Büyük Türkiye 1980 - 1995; 2000: Tanör Bülent, Boratav Korkut, Sina Akşin, Yayın Yönetmeni: Sina Akşin, Cem Yayinevi, İstanbul.

NATELA DANGADZE

ON A GENDER ISSUE IN TURKEY IN EARLY 21ST CENTURY

First attempts at officially regulating the headscarf were in 1970s when some civil servants and lawyers were asked not to cover their hair. In 1982, the newly established Council of Higher Education introduced a dress code that required “modern” dress at universities. This dress code targeted mainly the headscarf in its implementation, and therefore it is commonly referred to as the headscarf ban. The implementation of this ban varied from one university to another and from one time period to another.

The headscarf ban started to be applied in other institutional spaces in the late 1980s and 1990s and this “pinned” style of headscarf was prohibited in military places, the parliament, and the courtroom. In the 1990s, the headscarf, as public debates, turned into a prime political issue.

The Islamic-oriented Adalet and Kalkýnma Partisi (AKP, Justice and Development Party) came to power in 2002 and attempted to make a constitutional amendment that would make it illegal for anyone to be excluded from the classroom in 2008. This amendment was overcome by the Constitutional Court leaving the dress code effectively in place. However, the ban is no longer applied on most university campuses due to political changes in university administrations and the Council of Higher Education. As of the fall of 2012, AKP is working on a legislation that would ban only certain kinds of veiling (such as the all-enveloping *çarşaf* and the face veil) of public employees and elected officials. This change would allow the headscarf.

Gender discrimination is frequently observed in the education processes as well. Elements such as teachers’ background as well as their modes of socialization and education usually prevent them from acquiring the necessary awareness to question what is traditional. Research indicates that teachers tend to overlook issues on whether or not their schools are male dominated or question the conservative and even gender biased content of textbooks and thus pay little attention to sexist approaches. The refusal to perceive gender segregation can be interpreted as an indication of the internalization of traditional gender roles.

Another important factor in education processes regarding girls’ education is the gender ratio of staff in schools. Only 3% of school principals in primary schools are women. Women constitute 44% of primary school teachers and 39% of secondary school teachers. In universities, the gender gap is still greater.